

כוח האדם, התעסוקה והאבטלה

כוח העבודה האזרחי¹ הממוצע בשנת 1959, היה גבוה ב-3 אחוזים לעומת אשתקד, שיעור המקביל לגידול כלל האוכלוסייה, וכן לגידול האוכלוסייה בגיל העבודה². מספר השייכים לכוח העבודה האזרחי הגיע ל-720 אלף נפש בערך לעומת 700 אלף נפש בערך בשנת 1958. מספר המועסקים, המהווים כ-95 אחוזים מכלל כוח העבודה, גדל בשיעור גבוה יותר (כ-4 אחוזים), והגיע ל-685 אלף בקירוב בשנת 1959, לעומת כ-660 אלף בשנת 1958. הגידול הרב ביותר חל במספר הממוצע של מועסקים בעבודה מלאה³, שגדל ב-5 אחוזים בקירוב, מ-522 אלף בשנת 1958 ל-547 אלף בשנת 1959⁴.

העלייה במספר המועסקים ובמספר הממוצע של שעות עבודה למועסק, נבעה מביקוש מוגבר לכוח עבודה, בעיקר בענפי התעשייה, החקלאות, התחבורה, והשירותים הציבוריים, ובמידה מסוימת בעבודות שהיו קשורות לבחירות⁵.

הממוצע היומי של מובטלים הרשומים בלשכות העבודה⁶, ירד ב-17.5 אחוזים, מ-10,360 בשנת 1958 ל-8,550 בשנת 1959⁷. אולם, בסך מספר המובטלים⁸ חלה ירידה מתונה יותר, בשיעור של 5 אחוזים בקירוב, והם היוו באותה שנה כ-5 אחוזים מכלל כוח העבודה האזרחי, לעומת 5.5 אחוזים ב-1958.

ירידה זו בהיקף האבטלה, נבעה בעיקר מגידול של 20 אחוזים במספר ימי העבודה בעבודות יזומות.

שיעורי העלייה בתפוקה בענפים השונים, הן במחירים שוטפים והן במחירים קבועים, עלו במידה רבה על שיעורי העלייה במספר המועסקים באותם ענפים, ולכן חלה ברוב ענפי הייצור עלייה ניכרת בתפוקה הממוצעת למועסק.

¹ מועסקים ומחפשי עבודה. אינו כולל את המשרתים בשירות חובה ובשירות קבע בצה"ל.

² כל האנשים בגיל 14 ומעלה.

³ 35 שעות או יותר בשבוע.

⁴ הממוצעים השנתיים המתקבלים מתוך התוצאות של סקרי כוח האדם שנערכו בשנים 1958 ו-1959, מצביעים על עליות מתונות יותר: מספר השייכים לכוח עבודה גדל ב-2.3 אחוזים בלבד; מספר המועסקים ב-2.6 אחוזים; ומספר המועסקים בעבודה מלאה ב-2.7 אחוזים. סקרים אלה נערכו בפברואר, מאי, אוגוסט ונובמבר בכל שנה, וחקרו את מצב התעסוקה בשבוע אחד בלבד.

מאחר שהסקר בפברואר 1959 נערך בשבוע בו ירד שלג באזורים רבים בארץ, הוא מצביע על ירידה תלויה בתעסוקה, המשקפת אומנם את הירידה בתעסוקה שחלה בשבוע הסקר, אולם אין להניח שהיא מייצגת את מצב התעסוקה ברבע הראשון של השנה. אם משווים את התוצאות של שלושת הסקרים הנותרים בשתי השנים (כלומר, מבלי לכלול את התוצאות של סקרי פברואר), מסתמנות עליות גבוהות, יחסית, בכוח העבודה ובמספר המועסקים, שהן זהות כמעט לאלה המובאות עלידינו.

⁵ הבחירות להסתדרות העובדים הכללית בחודש מאי, והבחירות לכנסת בחודש נובמבר.

⁶ כולל לשכות עבודה לנוער.

⁷ כמחצית מן הירידה נובעת כנראה משינוי בשיטת הרישום של המובטלים המוגבלים בכוח עבודתם, אשר הוצאו במשך השנתיים האחרונות בהדרגה מן הרישום הרגיל.

⁸ הכולל גם אנשים המחפשים עבודה לא באמצעות לשכות עבודה כלליות.

1. האוכלוסייה וכוח העבודה

בסוף שנת 1959 הגיעה האוכלוסייה בישראל ל-2,088,700 נפש, גידול ב-57 אלף נפש, או ב-2.8 אחוזים, לעומת סוף 1958. שלושה רבעים מן הגידול — 42,500 נפש — נוספו מהריבוי הטבעי¹, והיתר — 14,500 נפש — מעלייה (לאחר ניכוי מספר היורדים)². היחס בין הגידול מריבוי טבעי לבין הגידול מעלייה נשאר ללא שינוי בשנת 1959 לעומת 1958, וגם גודלם המוחלט לא נישתנה.

ס

לוח ח' 1

האוכלוסייה ומקורות גידולה, 1955 עד 1959

השנה	האוכלוסייה בסוף השנה (אלפים)	הגידול במשך השנה		אחוז הריבוי הטבעי מכלל הגידול
		אלפים	אחוזים	
1955	1,789.1	71.3	4.2	56.4
1956	1,872.4	83.3	4.7	48.4
1957	1,976.0	103.6	5.5	40.1
1958	2,031.7	55.7	2.8	73.6
1959	2,088.7	57.0	2.8	74.6

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

האוכלוסייה הממוצעת בשנת 1959 הגיעה ל-2,062,100 נפש, מספר העולה ב-62 אלף נפש (או 3.1 אחוזים) על האוכלוסייה הממוצעת ב-1958. שיעורי הגידול של האוכלוסייה בגיל העבודה, ושל כוח העבודה האזרחי, דומה לשיעור הגידול של כלל האוכלוסייה. כוח העבודה האזרחי היווה בשנת 1959, כמו בשנים הקודמות, כ-35 אחוזים מכלל האוכלוסייה, שיעור נמוך בהשוואה לשיעורים המקבילים בארצות אחרות. מידת ההשתייכות לכוח העבודה בארץ נמוכה במיוחד בקרב הנשים בכל הגילים, ובקרב הגברים שגילם למטה מ-18 או למעלה מ-45.

בין הסיבות הגורמות למידת השתייכות נמוכה של נשים לכוח העבודה, יש למנות מסורת חברתית, משפט קדום של חלק מהמעבידים נגד העסקת נשים, תעריפי שכר נמוכים לעבודות נשים במקצועות רבים, חוקים להגנת האישה העובדת, המבטיחים, אומנם, את זכויותיה, אך גם מקשים, במידה מסוימת, על כניסתה לעבודות רבות, ותקנות מס ההכנסה, העלולות לעיתים לעשות את עבודתה של אישה נשואה לבלתי כדאית.

מסורת חברתית וחקיקה³, מהווים לעתים מיכשול גם להיקלטותם של בני הגילים הצעירים בשוק העבודה. נוסף על כך, יש מעבידים רבים שנימנעים מהעסקת נערים, ביודעם כי יהיה עליהם לעזוב את מקום עבודתם כעבור זמן לא רב, עם גיוסם לשירות חובה בצה"ל.

¹ מספר הלידות פחות מספר הפטירות.

² במשך שנת 1959 הגיעו ארצה כ-23 אלף עולים, ומספר היורדים מן הארץ נאמד ב-8.5 אלף נפש.

³ חוק החניכות, חוק נוער העובד, חוק שעות עבודה ומנוחה וכו'.

האוכלוסייה הממוצעת ותכונות כוח העבודה, 1957 עד 1959*

(אלפים)

אחוז העלייה מ־1958 ל־1959	1959	1958	1957	
3.1	2,062	2,000	1,931	האוכלוסייה הממוצעת
3.0	1,354	1,314	1,275	האוכלוסייה בגיל העבודה**
3.2	720	698	690	כוח העבודה האזרחי***
4.8	547	522	499	מזה: מועסקים מלא****
—	76.0	74.8	72.3	מועסקים מלא
—	34.9	34.9	35.7	כאחוז מכוח העבודה האזרחי
—	53.2	53.1	54.1	כוח העבודה האזרחי
—	—	—	—	כאחוז מכלל האוכלוסייה
—	—	—	—	כאחוז מהאוכלוסייה בגיל העבודה

* ביחס ל־1957 ו־1958, הנתונים נלקחו מסקרי כוח האדם, שנערכו על־ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. לפי תוצאות סקרי כוח האדם לשנת 1959, כוח העבודה האזרחי נאמד ב־714,500 נפש, והמועסקים בעבודה מלאה ב־536,400 נפש. ראה הערה 4 בעמ' 69.

** האוכלוסייה בגיל 14 ומעלה.

*** מועסקים ומחפשי עבודה.

**** 35 או יותר שעות בשבוע.

קליטת בני הגילים המבוגרים (45 ומעלה), בעיקר מבין העולים החדשים, בשוק העבודה, ניתקלת בקשיים ניכרים, הן בגלל אי רצונם של מעבידים רבים להעסיק עובדים בגילים אלה, והן בגלל אי ידיעתם של העולים את שפת הארץ ואת המקצועות המבוקשים בשוק העבודה.

2. תכונות כוח העבודה

כ־80 אחוזים מהמועסקים עבדו במשך כל השנה; 20 האחוזים הנותרים מתחלקים באורח כמעט שווה, בין אלה שעבדו פחות מ־26 שבועות במשך השנה, לבין אלה שעבדו יותר מ־26 שבועות, אך פחות משנה מלאה.

בהתפלגות זו לא חלו שינויים מהותיים בשנת 1959 לעומת השנה הקודמת, אולם בשנת 1959 חלה תזווה בולטת מעבודה חלקית¹ לעבודה מלאה. מספר העובדים בעיקר עבודה מלאה, עלה מ־560 אלף ב־1958 ל־600 אלף ב־1959. העלייה במספר הממוצע של שעות עבודה לעובד, הורגשה במיוחד בענפי התעשייה, התחבורה והחקלאות, והמעבר מעבודה חלקית לעבודה מלאה, ניכר בעיקר בקרב הגברים. מספר הנשים העובדות עבודה מלאה, נשאר כמעט ללא שינוי.

¹ פחות מ־35 שעות בשבוע.

המועסקים לפי תכונות כוח העבודה והמין, 1958 ו-1959

(אלפים)

תכונות כוח העבודה	גברים		נשים		סך הכל		אחוז העלייה או הירידה (-) מ-1958 ל-1959
	1959	1958	1959	1958	1959	1958	
עבדו כל השנה	424.9	436.7	144.1	136.2	569.0	572.9	0.7
בעבודה מלאה *	382.7	408.1	95.0	101.1	477.7	509.2	6.6
בעבודה חלקית **	42.2	28.6	49.1	35.1	91.3	63.7	-30.2
עבדו חצי שנה עד שנה	52.3	50.7	16.6	13.5	68.9	64.2	- 6.8
בעבודה מלאה	39.4	44.3	11.4	8.3	50.8	52.6	3.5
בעבודה חלקית	12.9	6.4	5.2	5.2	18.1	11.6	-35.9
עבדו פחות מחצי שנה	33.7	43.5	21.8	24.1	55.5	67.6	21.8
בעבודה מלאה	20.1	28.2	11.1	11.1	31.2	39.3	26.0
בעבודה חלקית	13.6	15.3	10.7	13.0	24.3	28.3	16.5
סך כל המועסקים ***	516.6	533.5	184.2	174.6	700.8	708.1	1.0

* מועסקים, בדרך כלל, 35 או יותר שעות בשבוע.

** מועסקים, בדרך כלל, פחות מ-35 שעות בשבוע.

*** אנשים שעבדו לפחות שבוע אחד במשך השנה. כולל מועסקים, שתכונות כוח העבודה שלהם בלתי ידועות (כ-7,400 בשנת 1958 וכ-3,400 בשנת 1959).

ה מ ק ו ר : סקר כוח האדם, מאי, 1958 ו-1959.

3. התעסוקה בענפי הכלכלה

התפלגות המועסקים לפי ענפי הכלכלה לא השתנתה באופן חד בשנים האחרונות, אולם ניכרת עלייה מסויימת במשקל היחסי של התעסוקה בענף התעשייה, לעומת ירידה קלה במשקלם היחסי של ענפי החקלאות, הבנייה והמסחר (ראה לוח ח' 4).

מספר המועסקים בחקלאות עלה בשנים האחרונות, עד 1958, בקצב מהיר בהשוואה לגידול התעסוקה בענפים אחרים. בשנת 1959 נעצרה עלייה זו, בעוד שמספר המועסקים במשק כולו המשיך לגדול, וכתוצאה מכך החלה להסתמן ירידה קלה במשקלו היחסי של ענף זה. מספר המועסקים בענפי הבנייה והמסחר נשאר ללא שינוי ניכר כבר מספר שנים, ולכן יורד בהדרגה גם משקלם היחסי של ענפים אלה. אחוז המועסקים בשירותים הציבוריים והאישיים הגיע בשנת

לוח ח' 4

המועסקים לפי הענף הכלכלי, 1957 עד 1959 *

(אחוזים)

הענף	1957	1958	1959
חקלאות	16.3	17.5	16.8
תעשייה	21.7	21.9	22.9
בנייה ועבודות ציבוריות	9.8	9.7	9.5
חשמל, מים ושירותים סניטאריים	2.4	2.2	2.3
מסחר, פינאנסים וביטוח	13.0	12.3	11.9
תחבורה, הובלה ואחסנה	6.9	6.7	6.9
שירותים ציבוריים	22.2	21.8	21.8
שירותים אישיים	7.7	7.9	7.9
סך הכל	100.0	100.0	100.0

* אומדן המבוסס על שיעורי נידול המתקבלים מהשוואת שלושה סקרי כוח האדם, מבין ארבעה סקרים שנערכו על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בשנים 1958 ו-1959. ראה הערה 4, עמ' 69.

1959, כמו בשנים קודמות, ל־30 אחוזים בקירוב. יציבות זו נובעת מן העובדה, שזה שנים אחדות גדלה התעסוקה בשירותים בקצב דומה לגידול מספר המועסקים במשק כולו. השינוי הבולט ביותר ב־1959 חל בענף התעשייה, המעסיק, לאחר העלייה הניכרת שחלה בשנה הנסקרת, כרבע מכלל המועסקים במשק.

לוח ח' 5

המועסקים לפי הענף הכלכלי, 1958 ו־1959 *

הענף הכלכלי	1958	1959	העלייה מ־1958 ל־1959 (אלפים)	(אחוזים)
חקלאות	115	115	—	—
תעשייה	144	156	12	8.3
בנייה ועבודות ציבוריות	64	65	1	1.6
חשמל, מים ושירותים סניטאריים	14	16	2	14.3
מסחר, פינאנסים וביטוח	81	81	—	—
תחבורה, הובלה ואחסנה	44	47	3	6.0
שירותים ציבוריים	143	149	6	4.2
שירותים אישיים	52	54	2	3.8
סך הכל	657	683	26	4.0

* אומדן המבוסס על שיעורי הנידול המתקבלים מהשוואת שלושה סקרי כוח האדם, מבין ארבעה סקרים שנערכו על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בשנים 1958 ו־1959. ראה הערה 4, עמ' 69.

מספר המועסקים במשק עלה בשנת 1959 ב־4 אחוזים. מספר הגברים המועסקים עלה במידה ניכרת, בעוד שמספר הנשים המועסקות עלה במעט.

העלייה הגדולה ביותר במספר המועסקים חלה בענף התעשייה, עלייה של כ־8.5 אחוזים, מ־144 אלף בשנת 1958 ל־156 אלף בשנת 1959. העלייה חלה ברוב ענפי התעשייה, אך מבחינת הגידול המוחלט היא בולטת ביותר בענפי המתכת, הניר והדפוס, הטכסטיל וההלבשה.¹ יש לציין, כי הגידול של 25 אחוזים בהיקף ההשקעות בתעשייה מצא את ביטויו בגידול ניכר של מספר המועסקים בהקמת מפעלי חרושת ובהרחבתם. כחמישית מכלל גידול התעסוקה בתעשייה אפשר לזקוף להרחבת התעסוקה בעבודות אלה.

בענף החקלאות נשאר כנראה מספר המועסקים — כ־115 אלף נפש — ללא שינוי לעומת השנה הקודמת, ואילו התשומה הכללית של ימי עבודה עלתה ב־5 אחוזים בקירוב.

מספר המועסקים בתחבורה עלה ב־3,000 בקירוב, מ־44 אלף ב־1958 ל־47 אלף בקירוב ב־1959, עלייה של 7 אחוזים בערך. העלייה ניגרמה בעיקר על־ידי התרחבות מסויימת בהובלת נוסעים ומשאות, וכן בעבודה בנמלים.

מספר המועסקים בשירותים הציבוריים עלה ב־4 אחוזים, מ־143 אלף ב־1958 ל־149 אלף בקירוב ב־1959. כמחצית העלייה חלה בשירותים מינהליים שונים, במידה מסויימת כתוצאה מריבוי העבודות הזמניות בקשר לבחירות, וכמחציתה בשירותי הבריאות, החינוך, הסעד, וכדומה.

מספר המועסקים הממוצע בשירותים האישיים עלה ב־4 אחוזים בקירוב, מ־52 אלף בשנת 1958 ל־54 אלף בשנה הניסקרת. העלייה נתאפשרה הודות לגידול התיירות ולהגברת הביקוש לשירותים אלה על ידי האוכלוסייה המקומית.

ביתר הענפים לא חלו שינויים ניכרים במספר המועסקים.

4. האבטלה

המגמה שהורגשה בשנים האחרונות לירידת היקף האבטלה, הן מבחינת המספר המוחלט של מובטלים והן מבחינת משקלם בכלל כוח העבודה בארץ, נמשכה גם בשנת 1959. הדבר התבטא בירידת הממוצע היומי של מובטלים הרשומים בלשכות העבודה ב־17.5 אחוזים,² ובשיפור ניכר שחל בעומק האבטלה (ראה לוח ח'־6).

לוח ח'־6

המובטלים הרשומים בלשכות העבודה לפי מספר ימי האבטלה לחודש, 1958 ו־1959

ימי אבטלה לחודש	1958	1959
1 עד 6	59.2	64.7
7 עד 12	21.2	19.5
13 עד 18	10.7	8.8
19 או יותר	8.9	7.0
סך הכל	100.0	100.0

¹ ראה לוח ז'־א2.

² ראה הערה 7 בעמ' 69.

ממוצע יומי של מובטלים ועובדי עבודות יזומות לפי המחוז, 1958 ו-1959

המחוז	עובדי עבודות יזומות **							
	עובדים מוגבלים בלבד		סך הכל		מובטלים *		מובטלים ועובדי עבודות יזומות	
	1959	1958	1959	1958	1959	1958	1959	1958
הצפון	959	668	4,038	3,685	1,288	1,558	5,326	5,243
חיפה	347	432	964	1,189	1,239	1,446	2,203	2,635
המרכז והשרון	2,684	1,514	4,192	3,785	2,154	2,874	6,346	6,659
תל-אביב	1,342	1,181	1,573	1,905	1,523	1,921	3,096	3,826
ירושלים	281	269	880	667	533	676	1,413	1,343
הדרום	676	387	2,375	2,162	597	853	2,972	3,015
סך הכל **								
מספרים מחולטים	9,726	5,584	17,459	14,526	7,334	9,328	24,793	23,854
מדד (1958 = 100)	174	100	120	100	79	100	104	100

* ממוצע יומי של המובטלים הרשומים בלשכות הכלליות. להוציא לשכות לנוער.
 ** ממוצע יומי של מועסקים בעבודות יזומות. אין פירוט של עבודות "המשקם" לפי מחוזות, אך הסך הכל כולל את "המשקם", שעבודותיו מרוכזות בעיקר בשלוש הערים הגדולות.
 ח מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ואגף התעסוקה של משרד העבודה.

חלק ניכר מן הירידה בממוצע היומי של מובטלים ובעומק האבטלה, יש לזקוף לעלייה של 20 אחוזים בסך ימי העבודה בעבודות יזומות בשנת 1959, לעומת השנה הקודמת. עלייה זו נבעה בעיקר מן העובדה, שהוגדלה מיכסת ימי העבודה לחודש למובטל, בעוד שלא חל שינוי ניכר במספר המועסקים בעבודות היזומות. העלייה במספר ימי העבודה התרכזה בעבודות יזומות המיועדות לאנשים מוגבלים בכושר עבודתם. סך כל מספר ימי העבודה שסופקו לאנשים המסוגלים לעבוד עבודה רגילה ירד, עקב היקלטותם של עובדים אלה במשק, בעיקר בענפי החקלאות והתעשייה. הירידה בהיקף האבטלה חלה, בעיקר, באזורים עירוניים, ואילו באזורי הפיתוח, גדל היקפה.